

dr hab. Edyta Szafranek-Stefaniuk, prof. UE
Wydział Gospodarki Przestrzennej
i Transformacji Regionów
Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

Recenzja
pracy doktorskiej mgr Karola Wałachowskiego
**pt. „Konsekwencje utraty statusu miasta wojewódzkiego dla rozwoju społeczno-
gospodarczego miast w Polsce”**
napisanej pod kierunkiem dr hab. Dariusza Żmii, prof. UEK
i promotora pomocniczego dr Moniki Musiał-Malagò

1. Uwagi ogólne

Recenzowana praca doktorska mgr Karola Wałachowskiego została przygotowana w Instytucie Gospodarki Przestrzennej i Studiów Miejskich Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie. Rozprawa liczy 218 stron i obejmuje: Spis treści, Wprowadzenie, sześć tematycznych rozdziałów, Podsumowanie i wnioski końcowe oraz wykaz bibliografii (371 pozycji), spisy rzeczy (tabel, rysunków, wykresów). W pracy zamieszczono 25 tabel, 20 wykresów i 9 rysunków.

Recenzja ma na celu stwierdzenie, czy przedłożona praca doktorska: stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, dowodzi ogólnej wiedzy teoretycznej Doktoranta w zakresie ekonomii i finansów, a także umiejętności prowadzenia samodzielnie pracy naukowej.

2. Ocena koncepcji i metodyki pracy doktorskiej – cele pracy, pytania badawcze oraz metody badań

Problem badawczy podejmowany w recenzowanej pracy dotyczy poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego miast, które w 1999 roku utraciły funkcje stolic województw w efekcie terytorialno-administracyjnej reformy kraju. Jest to zagadnienie, które posiada bogaty dorobek badawczy i publikacyjny w polskiej literaturze naukowej oraz eksperckiej, co także Autor rozprawy dostrzega (cyt.: „*Badanie różnorodnych aspektów wpływu reformy administracyjnej na rozwój społeczno-gospodarczy obecnych i byłych stolic województw było*

przedmiotem rozważań różnych badaczy”, s. 8) i wykazuje w rozdziale 3.3. Podjęte zatem nowe ujęcie tej tematyki powinno wносить nowe poznawczo i metodycznie elementy wypełniając zarazem lukę badawczą. Jako swego rodzaju odpowiedź na tę lukę można przyjąć kompleksowość tematyczną i szeroki zakres przestrzenny oraz czasowy zagadnień uwzględnionych w badaniu. Podstawę badań stanowi analiza statystyczna wybranych parametrów oceny poziomu rozwoju społecznego i gospodarczego wraz z holistycznym jej ujęciem w postaci wskaźnika syntetycznego i ekspercką oceną rozwoju badanej grupy miast. Na pozytywną ocenę zasługuje też przyjęcie pełnego zbioru miast pełniących funkcje stołeczne, na które w różnym zakresie miała wpływ zmiana układu regionalnego (wojewódzkiego) kraju, a także uwzględnienie w horyzoncie czasowym badań okresu poprzedzającego moment wprowadzenia reformy terytorialno-administracyjnej.

Wskazany problem badawczy, który Autor nakreślił jako: *„chęć kompleksowego opisanie wpływu reformy administracyjnej z 1999 r. na rozwój społeczno-gospodarczy miast”* (s. 8) jest na tyle ogólny, że stał się niespójny z tytułem pracy i jej celem głównym.

Tytuł rozprawy obejmuje bardzo obszerny kontekst badawczy, wskazując, że przedmiotem badania będą konsekwencje, które zaszły w rozwoju społeczno-gospodarczym miast, a były wywołane utratą statusu miasta wojewódzkiego. Nie doprecyzowano w nim zakresu czasowego utraty statusu miasta stołecznego, a zarazem zbioru rozpatrywanych miast. Precyzyjniej zapisano to w celu głównym, za który przyjęto *ocenę wpływu utraty statusu miasta wojewódzkiego na poziom rozwoju społeczno-gospodarczego miast w Polsce po wprowadzeniu reformy administracyjnej z 1999 r.* Brzmienie tytułu oraz celu głównego nie określa precyzyjnie zbioru miast, dla których mają być identyfikowane zmiany w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego – nie wskazuje czy chodzi o wszystkie miasta w Polsce, czy te, które utraciły status ośrodka wojewódzkiego, czy może wszystkie, które przed reformą z 1998 r. taki status posiadały. Ponieważ nie jest to oczywiste, dlatego można domniemywać, że chodzi o konsekwencje dla tych miast, które zostały dotknięte utratą tego statusu. Tymczasem badania dotyczą całego zbioru miast pełniących funkcje regionalne, zarówno tych, które ten status utraciły, jak też utrzymały po 1998 roku. To wskazuje, że tytuł mógłby nawiązywać do znaczenia lub roli regionalnej (wojewódzkiej) funkcji administracyjnej w kształtowaniu poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego miast i wówczas dotyczyłby wszystkich ośrodków, które taki status posiadały i posiadają.

Poza celem głównym sformułowanych zostało 9 celów szczegółowych, których realizacja miała służyć osiągnięciu celu głównego. Co do zasady pozostają one w logicznym związku z celem głównym, ale w części wymagają istotnych korekt.

Pierwszy cel szczegółowy: „*Krytyczny przegląd literatury w zakresie rozwoju społeczno-gospodarczego miast, czynników, barier i uwarunkowań ich rozwoju oraz funkcji miast.*” jest niewłaściwie sformułowany. Krytyczny przegląd literatury jest metodą badań, która prowadzić może do określonego celu i to właśnie cel wynikający z takiego przeglądu powinien być wskazany. Może to być na przykład systematyzacja czy ocena stanu badań, identyfikacja luk badawczych. Celem wynikającym z przeglądu literatury jest drugi sformułowany w niniejszej pracy, w ramach którego zapowiedziano „*określenie znaczenia funkcji administracyjnej dla rozwoju społeczno-gospodarczego miast w świetle wybranych teorii ekonomicznych.*” (s.9).

Trzeci cel szczegółowy dotyczący identyfikacji „*zmian, jakie następowały w administracji terytorialnej w Polsce w okresie po II wojnie światowej ze szczególnym uwzględnieniem reformy z 1999 roku*” budzi dwie wątpliwości. Po pierwsze: czy rzeczywiście należy przeprowadzić nowe badania, aby takie zmiany zidentyfikować, skoro są one bardzo dokładnie omówione, wyjaśnione i zilustrowane w materiałach źródłowych, a po drugie: dlaczego te zmiany mają być zidentyfikowane dla okresu sięgającego końca II wojny światowej, skoro cel badań dotyczy konsekwencji reformy terytorialno-administracyjnej z 1999 roku.

Cel czwarty, uważam za zasadny i bezpośrednio wynikający z celu pierwszego (niewłaściwie zdefiniowanego). To zapewne przegląd literatury był podstawą syntezy dotychczasowych badań i ten cel mógłby zastąpić cel pierwszy.

Cel piąty wskazuje na ocenę „*sytuacji społeczno-gospodarczej*”, natomiast szósty: kwantyfikację i ocenę „*poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego*” w obu przypadkach odnoszących się do „*byłych i obecnych miast wojewódzkich w Polsce w latach 1995-2021*”. Ze względu na podobieństwo oczekiwanych rezultatów badań określonych w tych celach można by było je połączyć i sformułować w jednej spójnej postaci.

Cel siódmy wskazuje, że zadaniem badawczym jest rozpoznanie konsekwencji reformy administracyjnej z 1999 r. dla rozwoju społeczno-gospodarczego miast pozbawionych statusu miasta wojewódzkiego - na podstawie opinii ekspertów. Przyjąć należy, że pozyskanie opinii ekspertów jest źródłem informacji stanowiących podstawę do osiągnięcia celu, a nie celem samym w sobie. Zatem cel ten się powiela ze sformułowaniem celem czwartym, przy czym oparty jest na innej metodzie badania i źródłach informacji.

Cele ósmy i dziewiąty nie budzą zastrzeżeń, poza wskazaniem, że odnoszą się tylko do miast, które utraciły status wojewódzki (czyli odmiennie niż w przypadku celów piątego i szóstego).

Analiza sformułowanych celów szczegółowych wskazuje, że zostały one przyporządkowane do poszczególnych rozdziałów bądź zaplanowanych etapów badawczych, co powoduje, że w kilku przypadkach dublują się ich zakresy. Lepszym rozwiązaniem byłoby sformułowanie celów szczegółowych z ich rozróżnieniem na osiągnięcie waloru poznawczego, metodologicznego i aplikacyjnego. Do tak pogrupowanych celów należałoby następnie przyporządkować hipotezy badawcze.

W recenzowanej rozprawie sformułowano hipotezę główną i trzy hipotezy szczegółowe. Hipoteza główna odnosi się bezpośrednio i jednoznacznie do miast, które utraciły status miasta wojewódzkiego. Z kolei pierwsza z hipotez szczegółowych dotyczy miast, które ten status utrzymały. Druga z nich wskazuje, że wśród miast tracących status miasta wojewódzkiego były takie, które nie zmniejszyły względnego poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego, a zatem niejako pozostaje w sprzeczności z hipotezą główną, którą sformułowano w następujący sposób: *Utrata statusu miasta wojewódzkiego w wyniku wprowadzenia reformy administracyjnej z 1999 r. wpłynęła negatywnie na poziom rozwoju społeczno-gospodarczego tych miast.* Tym samym Autor stwierdza, że nie wszystkie miasta tracące status miasta wojewódzkiego doświadczyły negatywnych skutków w sferze rozwoju społeczno-gospodarczego, a zatem można by przyjąć hipotezę, że utrata statusu miasta wojewódzkiego nie jest (główną) przyczyną zmiany poziomu rozwoju miast. Trzecia z hipotez nie budzi zastrzeżeń.

W dalszej kolejności wskazano zakres przestrzenny, czasowy i przedmiotowy badań. Zakres przestrzenny – wybór miast został uzasadniony w sposób pogłębiony i przekonujący. Istotny dla rezultatów podjętych badań jest ich zakres czasowy, który mimo trudności z pozyskaniem kompletnego zestawu rzetelnych danych, przyjęto bardzo szeroki, obejmujący okres od 1995 r. do 2021 r. Badanie przeprowadzono zatem dla czterech lat przed reformą administracyjną i dwudziestu dwóch lat po niej, co pozwoliło na zidentyfikowanie stanu oraz kierunku i tempa zmian poziomu rozwoju pełnego zbioru badanych miast w obu okresach całego zakresu czasowego badań. Takie ujęcie badawcze jest jego zaletą, gdyż długie szeregi czasowe, umożliwiły ocenę i porównanie przebiegu trendów w sytuacji społeczno-gospodarczej badanych miast w odniesieniu do czasu wprowadzenia reformy skutkującej dla części miast utratą statusu miasta wojewódzkiego. Stanowi to wyczerpujący zasób informacji do weryfikacji zasadniczej hipotezy badania oraz hipotez szczegółowych.

Metodyka badań opiera się na trzech, uzupełniających się podejściach badawczych. Pierwsze z nich w sposób szczegółowy, nieco schematyczny obrazuje zmianę poziomu rozwoju wybranych cech sytuacji społecznej i gospodarczej, wyrażoną miarami

statystycznymi. Jest to powszechny sposób prowadzenia analiz porównawczych, zarówno w wymiarze czasowym, jak i przestrzennym. W niniejszej pracy został przeprowadzony poprawnie, a ciekawym podejściem jest podział pełnej grupy miast na dwa zbiory (miasta utrzymujące i tracące status stolicy województwa), z których każdy został opisany jednym parametrem statystycznym, tj. średnią wartością dla każdej cechy uzyskaną w danym zbiorze miast. Odpowiednio dobrano zarówno grupy porównywanych miast, jak i wskaźniki statystyczne dla wybranych zakresów tematycznych analizy. Należy jednak mieć na uwadze, że statystyki opisujące określoną sytuację mogą wynikać z szeregu różnych uwarunkowań, np. lokalizacyjnych, wielkości miast i ich usytuowania w systemie osadniczym, potencjału społeczno-kulturowego czy specjalizacji gospodarczej, a nie tylko z pełnienia lub nie funkcji administracyjnej stolicy województwa. Kolejny krok badawczy polegał na zastosowaniu metody wielozmiennej (taksonomicznej) do oceny poziomu rozwoju każdego z miast przyjętych do badania. Zastosowany został syntetyczny wskaźnik, zbudowany na podstawie metody unitaryzacji zerowanej. Metoda została prawidłowo dobrana, jej wybór został uzasadniony i na jej podstawie poprawnie przeprowadzona została procedura badawcza. Wykorzystano nieliczny zbiór zmiennych diagnostycznych, który z pewnością nie opisuje wszystkich płaszczyzn rozwoju miast. Jednakże, wydaje się, że Autor ma tego świadomość, ponieważ logicznie uzasadnia ich dobór do badania. i stwierdza: „*Autor zdawał sobie sprawę ze stosunkowo niewielkiej liczby zmiennych określających rozwój społeczno-gospodarczy, jednak w dysertacji wykorzystano wszelkie wskaźniki, które spełniły kryteria doboru.*” (s. 137). Pożądane w tym zakresie jest przedstawienie pełnego zestawu zmiennych rozpatrywanych w pierwszym etapie do przeprowadzenia badania tą metodą i wskazanie przyczyny, która spowodowała wyłączenie danej zmiennej ze zbioru zmiennych przyjętych do badania. Ostatni etap w procedurze badawczej stanowiły badania jakościowe, tj. indywidualne wywiady pogłębione.

Całość postępowania badawczego jest oryginalnym podejściem, dającym podstawy do zgromadzenia wyczerpującego zasobu informacji objaśniających problem badawczy.

Opisy i wyjaśnienia metodyki postępowania badawczego zaprezentowano w podrozdziałach 4.1, 5.1 i 6.1, odrębnie dla każdego z zastosowanych podejść badawczych. W przypadku podrozdziału 4.1. *Źródła i metody badań* odnoszącego się do przeprowadzonych analiz statystycznych wybranych wskaźników oceny sytuacji społeczno-gospodarczej badanych miast zbyt ogólnie omówiono przyjęty tok postępowania badawczego, wskazując jedynie, że „*Do analizy wykorzystano statystykę opisową*” (s. 109). Nie jest to wystarczające, gdyż nie jest wiadome jakie konkretnie zastosowano miary (rozkładu,

koncentracji, zróżnicowania) i dlaczego. Nie uzasadniono również wyboru aspektów, dla których przeprowadzane były analizy, stwierdzono tylko, że są to *najważniejsze wymiary funkcjonowania miast*. Warto byłoby uzasadnić czym się kierowano w wyborze tych wymiarów i doborze wskaźników do ich zbadania. Taki zakres informacji został przedstawiony w rozdziale 5.1, który stanowił opis i uzasadnienie przyjętej metodyki badań w podejściu taksonomicznym. Wskazano cel i założenia badań, uzasadnienie wyboru metody badawczej oraz kryteria wyboru i zasady doboru zmiennych do badania, co należy ocenić pozytywnie. Jeśli chodzi o badania bezpośrednie polegające na przeprowadzeniu indywidualnych wywiadów pogłębionych, to zostały one w pełni wyjaśnione i w przekonujący sposób uargumentowane w odniesieniu do wyboru grupy respondentów i zakresu tematycznego badania. Te wyjaśnienia są ważne z punktu widzenia interpretacji uzyskanych wyników. W całym zakresie badawczym dobór metod i technik badania nie budzi zastrzeżeń. Natomiast w opisie metodyki badań użyteczny byłby model (lub schemat) postępowania badawczego, ze wskazaniem założeń opartych na wnikliwie przeprowadzonym przeglądzie literatury, etapów postępowania i zakładanych osiągnięć badawczych. Uważam, że zasadnym byłoby wyjaśnienie przyjętej metodyki być może w odrębnym rozdziale, co ułatwiłoby - również Autorowi - osadzenie zarówno założeń, jak i uzyskanych wyników badań empirycznych, w świetle tradycji metodologicznej i wybranego paradygmatu nauk społecznych w dyscyplinie ekonomia i finanse. Niezależnie od tego niedostatku, uważam, że zastosowane metody i techniki są poprawne, a uzyskane wyniki są względem siebie komplementarne i pozwalają na formułowanie wniosków końcowych.

Reasumując, przyjęty sposób i zakres konceptualizacji pracy w mojej opinii jest poprawny, gdyż cel główny, cele szczegółowe i hipotezy badawcze co do zasady pozostają w logicznym związku, a przyjęte metody badań odpowiednie do uzyskania założonych rezultatów. Jako podstawowe zastrzeżenia dotyczące konceptualizacji pracy wskazuję nieprecyzyjność tytułu, gdyż nie określono jaki zbiór miast stanowi przedmiot badań, a także błędne sformułowania celów badań i brak wskazania jakie ustalenia badawcze mają stanowić walor poznawczy, metodologiczny i aplikacyjny. Słabością jest także brak wyjaśnienia przyjmowanej metodologii badawczej i uzasadnienia tego wyboru. Zastosowane metody empiryczne zostały w różnym stopniu szczegółowości opisane w tych rozdziałach, w których prezentowane są ich wyniki. Powoduje to rozproszenie informacji o metodyce.

3. Ocena struktury i merytorycznej zawartości rozprawy

Rozprawa doktorska ma charakter monograficzny. Stanowi teoretyczno-empiryczne opracowanie, którego ramy i zarys struktury przedstawiono w *Uwagach ogólnych* niniejszej recenzji. W rozprawie doktorskiej można wyodrębnić dwie podstawowe płaszczyzny rozważań: teoretyczną (rozdziały 1, 2 i 3) oraz empiryczną (rozdziały 4, 5, 6). Układ treści jest logiczny, a jako mankament można wskazać brak jednej, spójnej części poświęconej metodologii prowadzonych badań.

Punktem wyjścia rozprawy jest Wprowadzenie, w którym uzasadniony został wybór tematu pracy, przedstawione cele – główny i szczegółowe, hipotezy – główna i szczegółowe, zarysowana struktura rozprawy oraz wymienione metody badawcze i źródła informacji. Tę część pracy oceniam jako kompletną i spójną, napisaną odpowiednio do funkcji i zakresu wprowadzenia, a mankamentem jest zbyt ogólne, nieprecyzyjne określenie metodyki badań.

Tematyka pierwszego rozdziału dotyczy rozwoju społeczno-gospodarczego miast, przy czym wymiar miejski rozwoju został poprzedzony usystematyzowaniem wiedzy na temat pojęć wzrostu i rozwoju. W kolejnych podrozdziałach przedstawiono następujące zagadnienia: koncepcje rozwoju miast (podrozdział 1.2.), czynniki, bariery i uwarunkowania rozwoju miast (podrozdział 1.3.), funkcje miast (podrozdział 1.4.). Warstwa poznawcza tej części pracy oparta na studiach nad literaturą przedmiotu jest przydatna dla rozwiązania problemu badawczego. Jest ona opracowana z różnym stopniem szczegółowości w zależności od prezentowanego zagadnienia, a w części w sposób chaotyczny. W podrozdziale p.t. *Wybrane koncepcje rozwoju miast* Autor wyodrębnił dwa kolejne podrozdziały, tj. *Typologie teorii rozwoju regionalnego i lokalnego* oraz *Teorie rozwoju miast*. Wskazany układ treści nasuwa pytania: jak rozumiane są pojęcia koncepcje i teorie oraz czy są one traktowane przez Autora jako synonimy? Dodatkowo w tekście podrozdziału używane są jako „zamienniki” określenia modele rozwoju miast. Takie podejście powoduje chaos pojęciowy i utrudnia zrozumienie przyjętej przez Autora logiki wypowiedzi. Dyskusyjne jest ponadto zatytułowanie podrozdziału cząstkowego w sposób bardzo ogólny, tj. *Teorie rozwoju miast* w strukturze rozdziału o tytule *Wybrane koncepcje rozwoju miast*. W mojej opinii tytuły tych części opracowania mogłyby być wzajemnie zamienione, co odpowiadałoby zakresowi ogólności przedstawianych treści. Drugą dyskusyjną kwestią jest zastosowanie sformułowania *Typologie teorii.....*, gdyż prezentowany jest przegląd teorii rozwoju jednostek regionalnych i lokalnych uporządkowanych przez różnych autorów wg ich podejść badawczych. Jednak najważniejszym mankamentem tej części pracy jest skoncentrowanie uwagi na prezentacji

przeglądu teorii rozwoju regionalnego i lokalnego, a nie koncepcji rozwoju miast, które stanowią przedmiot badań. Tytuł podrozdziału zapowiada zaprezentowanie koncepcji rozwoju miast (wybranych), natomiast przedstawiono różnorodność definiowania miast stanowiących modelowe ujęcia ich rozwoju, przede wszystkim w odniesieniu do współczesnych uwarunkowań i wyzwań cywilizacyjnych. Oczekiwana byłaby raczej systematyka i prezentacja koncepcji rozwoju miast rozwinięta o kontekst miast pełniących funkcje wojewódzkie (centralne). Podrozdział 1.3. dotyczący czynników, barier i uwarunkowań rozwoju nie budzi istotnych zastrzeżeń. Został opracowany według jednego ze znanych z literatury podejść systematyzujących cechy, składniki czy zdarzenia wpływające na rozwój miast. Autor przedstawił różnorodność tych ujęć, objaśnił stosowane pojęcia i wyjaśnił znaczenie poszczególnych czynników i uwarunkowań oraz barier w rozwoju obszarów miejskich. Dopełnieniem tego rozdziału mogłaby być opinia Autora na temat najistotniejszych czynników / uwarunkowań oraz barier w rozwoju miast posiadających status ośrodków wojewódzkich. W ramach następnego podrozdziału, tj. *Funkcje miast* przedstawiono różne ujęcia definicyjne funkcji miejskich, formułowane w zależności od różnorodności podejść badawczych, a także zarysowano problematykę ich pomiaru. O ile część dotycząca definicji i klasyfikacji funkcji miasta została w sposób wyczerpujący omówiona, to zakres treści podrozdziału *Sposoby pomiaru funkcji* nie wyczerpuje tego zagadnienia, a nawet można stwierdzić, że go nie dotyczy. Autor w tej części pracy ponownie wprowadza swego rodzaju chaos terminologiczny, pisząc nie tylko o sposobach pomiaru funkcji, ale także o: nurtach pomiaru funkcji miast czy szacunku funkcji miasta. Nie są to trafne określenia, a w odniesieniu do *miaru funkcji* miasta proponowałabym wyjaśnić metody, narzędzia, mierniki czy wskaźniki.

Rozdział 2 p.t. *Funkcja administracyjna w aspekcie rozwoju społeczno-gospodarczego miast* stanowi ważną część teoretyczną rozprawy, która jest bezpośrednio powiązana z problematyką badawczą i stanowi tło teoriopoznawcze dla interpretacji uzyskanych wyników badań empirycznych. Układ i zakres treści tej części oceniam pozytywnie, a jako najistotniejsze zagadnienie w kontekście realizacji badań oceniam podrozdział 2.3. *Mechanizmy oddziaływania funkcji administracyjnej na rozwój społeczno-gospodarczy miast*. Rozważania w nim podjęte wskazują na sprzężenia zwrotne między pełnieniem tej funkcji przez miasta, a ich rozwojem gospodarczym, traktując ją jako czynnik i rezultat procesów rozwojowych. Autor szeroko omawia tę problematykę, jednocześnie prowadząc dyskusję nad przytaczanymi treściami i wskazując własne stanowisko.

Rozdział 3 zatytułowany *Konsekwencje reformy administracyjnej z 1999 roku dla rozwoju społeczno-gospodarczego miast* prezentuje w odtwórczy sposób zmiany podziału administracyjnego w Polsce w ujęciu historycznym, od czasu dwudziestolecia międzywojennego do 1999 roku, a następnie założenia, przebieg i ocenę reformy administracyjnej z 1999 roku i w końcowej części ocenę wpływu tej reformy na miasta tracące funkcje wojewódzkie dokonaną przez polityków i badaczy naukowych. Autor zastosował podejście odtwórcze, częściowo porządkujące znane już fakty. Pierwsza z wymienionych części jest obszernie omówiona, przy czym Autor nie uzasadnił jaką ma wnieść wartość do realizacji celów i weryfikacji hipotez badawczych. Warto, aby Autor powiązał przedstawiane informacje z przyjętą koncepcją badania i uwypuklił miejski kontekst reformy. Sytuacja taka występuje w przypadku kolejnego podrozdziału, w którym szczegółowo omówiono reformę administracyjną z 1999 roku i jednocześnie objaśniona została sytuacja tzw. byłych miast wojewódzkich. Kwintesencją tego rozdziału jest jednak podrozdział 3.3., w którym zaprezentowano przeglądy badań i płynące z nich wnioski dotyczące oceny przeprowadzanej reformy. Pozytywnie oceniając zakres merytoryczny tych podrozdziałów, uważam, że ich tytuły wymagają korekty, gdyż użyta formuła: „*Przegląd badań...*” informuje o sposobie postępowania badawczego zastosowanego w celu osiągnięcia zakładanych rezultatów, a nie o tych rezultatach. Proponowałabym np. 3.3.1. *Rozwój społeczno-gospodarczy miast w Polsce w świetle dotychczasowych badań*; 3.3.2. *Zmiany rozwoju społeczno-gospodarczego byłych miast wojewódzkich w efekcie reformy administracyjnej – wybrane aspekty*, 3.3.3. *Badania jakościowe nad wpływem reformy administracyjnej na rozwój miast* – lub inne wersje.

W każdym z rozdziałów teoretycznych kolejność omawianych zagadnień jest logiczna i spójna, a warstwa poznawcza tej części pracy jest niezbędna dla rozwiązania problemu badawczego. Ta część pracy doktorskiej jest w wystarczającym stopniu omówiona, jednak w przypadku kilku podrozdziałów wymaga usystematyzowania i/lub rozwinięcia. Pożądane byłoby zakończenie każdego z podrozdziałów syntezą uzyskanych wyników badań literaturowych odnoszącą się wprost do postawionego problemu badawczego oraz do teorii dotyczącej tego zagadnienia, a także prowadzonych badań.

Kolejne części rozprawy stanowią prezentację wyników badań empirycznych opartych na przeprowadzonych analizach statystycznych i wywiadach eksperckich. Tę część pracy doktorskiej można uznać za kluczową w warstwie poznawczej, dającą szereg wyników prowadzących do sformułowania wniosków oraz rekomendacji.

Rozdział 4 p.t. *Sytuacja społeczno-gospodarcza byłych i obecnych miast wojewódzkich w Polsce w latach 1995-2021* stanowi dość schematyczny sposób postępowania badawczego opartego na analizie zmian wskaźników oceny wybranych aspektów sytuacji społeczno-gospodarczej w dwóch grupach ośrodków miejskich – posiadających i tracących status miast wojewódzkich. Przeanalizowano zmiany w zakresie demografii, rynku pracy, gospodarki, finansów publicznych oraz noclegów i kapitału społecznego. Wybrane zagadnienia są związane z stołecznymi funkcjami miasta, dlatego ich dobór oceniam pozytywnie, choć z pewnością nie wyczerpują zakresu informacyjnego w pełnym stopniu opisującego omawianą sytuację. Ze względu na obiektywne ograniczenia wiadome jest, że nie ma możliwości zbadania wszystkich elementów obrazujących przemiany i sytuację społeczno-ekonomiczną miast, dlatego uważam, że przeprowadzona przez Autora analiza dostarcza wystarczającego obrazu stanu i przeobrażeń zachodzących w badanych ośrodkach. Dobór wskaźników i przeprowadzone analizy oceniam pozytywnie, natomiast warstwa interpretacyjna nie wyczerpuje pełnego spektrum zdiagnozowanych rezultatów i mogłaby być pogłębiona.

Rozdział 5 jest rozwinięciem i uszczegółowieniem badań empirycznych, które zrealizowane zostały z wykorzystaniem jednej z metod taksonomicznych, ale uwzględniających pełny zbiór 49 miast. Takie ujęcie dało możliwość identyfikacji trendów rozwoju każdego z miast. Przyjęte w tej procedurze wskaźniki oceny poziomu rozwoju miast zostały prawidłowo wyselekcjonowane, skonstruowane i przekonująco uargumentowane jako zmienne diagnostyczne. Procedura badawcza również została właściwie dobrana do postawionego celu badań i przeprowadzona zgodnie z jej algorytmem. Uzyskane wyniki w postaci wartości syntetycznego wskaźnika rozwoju społeczno-gospodarczego każdego z miast zostały zaprezentowane dla różnych zakresów czasu. Jest to bardzo ciekawe i wartościowe podejście, gdyż zmiany można zaobserwować w horyzoncie krótko, średnio i długookresowym, a także w ujęciu holistycznym. Atutem prowadzonych badań jest zweryfikowanie także tą metodą poziomu rozwoju każdego z miast w okresie poprzedzającym reformę, gdy każde z miast posiadało status miasta wojewódzkiego. Wyniki te stanowią bardzo dobry punkt odniesienia dla analizy badanej sytuacji w kolejnych okresach. Całość badań Autor przedstawił w sześciu podrozdziałach, różniących się przede wszystkim okresem badawczym. Mimo, że jest to schematyczne podejście oparte na powtarzalnych analizach to jednak dostarcza ważnych informacji o zmianach poziomu rozwoju miast, dlatego oceniam je bardzo dobrze. Znow jednak kwestię dyskusyjną stanowią tytuły podrozdziałów, które w bardzo dosłowny sposób odzwierciedlają przeprowadzenie

procedury obliczeniowej i uzyskanie w jej efekcie miary wyznaczającej pozycje miast w tworzonych rankingach. Proponowałabym zatytułować te podrozdziały adekwatnie do zakresu oczekiwanej informacji o poziomie rozwoju poszczególnych miast, np. *Poziom rozwoju miast wojewódzkich i post-wojewódzkich w latach....* lub *Zróżnicowanie poziomu rozwoju miast wojewódzkich i post-wojewódzkich w latach....* a w przypadku podrozdziału 5.3.6 np. *Tendencje (lub kierunki) zmian poziomu rozwoju miast wojewódzkich i post-wojewódzkich w latach 1995-2021.*

Ostatni rozdział recenzowanej pracy jest syntetycznym opracowaniem opartym na wypowiedziach uzyskanych w wywiadach indywidualnych prowadzonych z 13 ekspertami, w tym badaczami rozwoju i funkcjonowania miast oraz praktykami z zakresu polityki miejskiej i terytorialnej. Charakterystyka respondentów wskazuje, że zostali oni dobrani w taki sposób, aby zapewnić wysoki poziom wiedzy i jednocześnie uwzględnić odmienne perspektywy postrzegania problemów i wyzwań w rozwoju miast. Jest to ciekawy kontekst badawczy, istotnie wzbogacający wyniki badań uzyskane na podstawie analiz statystycznych. Analizie zostały poddane cztery kategorie tematyczne: *Wpływ statusu administracyjnego na rozwój społeczno-gospodarczy miast*, *Konsekwencje reformy administracyjnej z 1999 r. na rozwój społeczno-gospodarczy polskich miast*, *Wsparcie władz centralnych dla miast tracących status stolic województw* i *Rekomendacje na przyszłość polityk centralnych i samorządowych*. Wyróżnienie tych pól (tematów) dyskusyjnych zapewnia wyjaśnienie problemu badawczego w sposób kompleksowy. W odniesieniu do każdego z tematów sformułowano kilka pytań (od 2 do 4) z różnym stopniem szczegółowości. Dały one podstawę do zbudowania obszernego zasobu informacji eksperckiej na temat skutków reformy administracyjnej dla miast utrzymujących i tracących status ośrodków wojewódzkich. Mankamentem tego badania jest sformułowanie kilku pytań (w zakresie pierwszego i drugiego tematu) z użyciem pytajnika „czy”, gdyż jest to forma pytania zamkniętego umożliwiająca uzyskanie odpowiedzi dwuwariantowej: Tak lub Nie. Jednakże przedstawiony zakres odpowiedzi na pytania wskazuje, że Autor rozwinął w dyskusji odpowiedzi udzielone przez respondentów o ich argumentację czy wyjaśnienia stanowisk. Wyniki zostały zaprezentowane w sposób opisowy, kompilujący prezentowane stanowiska i porównawczy. Przyjmując, że wywiad dostarcza bardziej wszechstronnych informacji (opinii) w porównaniu z technikami opierającymi się na metodach wystandaryzowanych, należy uznać, że wypowiedzi uzyskane w tym wywiadzie mogą służyć do budowania uniwersalnych konkluzji, dotyczących zbiorowości badanych miast. Stanowisko to uwzględnia fakt niedużej liczby respondentów, na co również zwraca uwagę Autor pracy, ale przyjęte kryteria ich doboru

i scenariusz wywiadu przekonują o poprawności tego podejścia badawczego. Biorąc pod uwagę ograniczenia towarzyszące badaniu, których Autor był świadomy, uważam, że wykazał się umiejętnością ich zastosowania i interpretacji uzyskanych rezultatów.

Ostatnią częścią pracy jest Zakończenie. Zostały w nim wyartykułowane ustalenia, poparte wynikami badań w odniesieniu do każdego z celów szczegółowych. Zweryfikowane zostały również hipotezy. Uzyskane wyniki stanowią istotną wartość poznawczą oraz aplikacyjną, a także potwierdzają słuszność zastosowanego podejścia badawczego. Zarówno konceptualizacja, jak też przeprowadzone badania i sformułowane na ich podstawie wnioski dowodzą, że Autor posiada cechy odpowiedzialnego, świadomego i ukształtowanego badacza.

Praca została dobrze i wnikliwie osadzona w literaturze przedmiotu. Przegląd literatury jest wielowątkowy, aktualny i wnikliwy. Źródła literaturowe są prawidłowo dobrane do tematyki badań, obejmują pozycje z różnych okresów rozwoju nauki oraz różnych dyscyplin odnoszących się do rozwoju miast i układów terytorialno-politycznych. Znaczną część prac źródłowych stanowią prace obcojęzyczne (38%) głównie anglojęzyczne, autorstwa zagranicznych badaczy, ale również dostrzegam dobre odsadzenie rozważań w literaturze polskiej.

Konkludując tę część recenzji stwierdzam, że praca doktorska jest zgodna z tematem, a układ i podział treści odpowiadają przyjętym celom i hipotezom badawczym. W ogólnej ocenie, poza zastrzeżeniami i polemikami wskazanymi w recenzji, uznaję, że poziom merytoryczny całej dysertacji jest dobry, spełniający wymagania stawiane pracom na stopień naukowy doktora. Przeprowadzone rozważania, badania i ustalenia wynikają z przyjętych założeń i zastosowanych metod badania. Cele rozprawy zostały osiągnięte, a hipotezy zweryfikowane. Przedstawione w recenzji uwagi mają charakter postulatywny i w dużej części stanowią wskazówki dla doskonalenia warsztatu naukowego Autora oraz korekty pracy doktorskiej w przypadku jej publikacji.

4. Ocena formalnej i językowej strony rozprawy doktorskiej

Praca pod względem formalnym przygotowana została poprawnie, choć występują w tym zakresie uchybienia.

Struktura pracy obejmuje elementy nienumerowane (*Wprowadzenie, Podsumowanie i wnioski końcowe, Bibliografia, Spis tabel, rysunków i wykresów*) oraz numerowane rozdziały, a w ich obrębie podrozdziały. Przyjęte zasady konstrukcji pracy są konsekwentnie stosowane. Układ treści podzielono na rozdziały, w ich obrębie podrozdziały, w których także

wprowadzono kolejne podrozdziały, zatem struktura rozdziału jest trójpoziomowa. Zastosowanie takiego podziału powoduje, że zakres przedstawianych treści w znacznej części podrozdziałów jest zbyt wąski (obejmuje 2-3 akapity), a treść pracy jest w efekcie rozczłonkowana. Zdarzają się również takie podrozdziały, w strukturze których wyróżniono tylko jeden podrozdział niższego poziomu (np. 4.4., 4.5., 5.2.,). Dlatego, w mojej opinii lepszym rozwiązaniem byłoby zachowanie dwupoziomowej struktury rozdziałów. Ponadto w treści rozprawy są fragmenty pozostające poza systemem numerowania rozdziałów i podrozdziałów, zwykle na ich początku i zazwyczaj o charakterze wprowadzenia, np. w rozdziale 2.2. (s. 51), 2.3. (s. 62), 3.2. (s. 84), 3.3. (s. 99-100), 4.2. (s. 109-110) i innych. Taki rodzaj wprowadzenia do tematyki rozdziału powinien mieć numer porządkowy i tytuł, adekwatnie do zastosowanego poziomu w strukturze pracy.

Poprawnie, zarówno w warstwie merytorycznej, jak też redakcji technicznej opracowano wszystkie elementy graficzne wzbogacające treść i ilustrujące omawiane zagadnienia, takie jak: tabele, wykresy i rysunki. Cytowania, jak również odwołania do źródeł, zredagowane i sformatowane zostały poprawnie. Tylko w przypadku nielicznych cytowań literatury popełniono błąd (np. w pozycji „Korenik S., Słodczyk J. (red.) 2005” dodano fikcyjnego współredaktora: Drozdowski T., a w pozycji „Szafranek-Stefaniuk E., 2010” powinno być nazwisko Szafranek). Powszechnie błędy występują natomiast w wykazie bibliografii, które polegają między innymi na niepodawaniu zakresów stron cytowanych artykułów i rozdziałów naukowych, nieprawidłowym stosowaniu znaków interpunkcyjnych (.,), wprowadzeniu znaków zapytania w miejsce polskich liter (ó), stosowania wielokropka zamiast dokończenia listy autorów lub brzmienia tytułu pracy, licznych literówek, niekonsekwencji stosowania cudzysłowu w tytułach czasopism i inne. Wykaz bibliografii wymaga korekty również ze względu na uwzględnienie wszystkich stosowanych materiałów źródłowych na jednej liście, a zalecane jest rozróżnienie prac naukowych, aktów prawnych oraz innych dokumentów źródłowych.

Pracę cechuje sporo mankamentów językowych i redakcyjnych. Autor posługuje się językiem naukowym w stopniu dobrym, stosuje terminologię z zakresu nauk społecznych, często wprowadza pojęcia używane w języku urzędowym, administracyjnym, które niejednokrotnie są prostym tłumaczeniem z języka obcego. Kluczowym jednak mankamentem są uproszczenia, czyli tzw. skróty myślowe, wtrącenia z mowy potocznej i zawiłe konstrukcje językowe, które utrudniają zrozumienie wypowiedzi Autora. Jako przykłady tego typu niedoskonałości językowych i redakcyjnych, które w tekście pracy występują liczniej wskazuję:

- „jeszcze na początku XIX wieku, świat był w zdecydowanej mierze wiejski...” (s. 12);
- „...miasto zdefiniować można na podstawie cech odróżniających miasta od ośrodków wiejskich” (s.16);
- „pojęcie to utożsamiane było z pojęciem” (s.16);
- „wielorakich krajach” (s. 48);
- „reguła optymalizacji rozmieszczenia przestrzeni...” (s. 55);
- „obszary, które w tym czasie przeciętnie zwiększały swoją ludność” (s. 103);
- „zbadano mieszkańców czterech byłych miast wojewódzkich” (s. 107);
- „W latach przed reformą (1995-1998) były stolice województw cechowały się wyższym, lub zbliżonym poziomem dochodów własnych w porównaniu do byłych stolic województw”. (s. 127).

Autor często stosuje nienaukową manierę niekończenia wątków poprzez wstawienie znaku wielokropka, albo wielokrotnie używanego skrótu etc. – np. na stronie 38 aż 6 razy. Licznie występują w treści pracy powtórzenia i literówki, ale nie wypaczają sensu wypowiedzi. Przedstawione przykłady błędów językowych i redakcyjnych wskazują potrzebę poddania tekstu adjustacji przed ewentualną jego publikacją w innej formie, np. monografii. Pomimo wykazanych niedoskonałości stwierdzam, że recenzowana praca doktorska reprezentuje wystarczający poziom formalny.

5. Konkluzja i wniosek końcowy

Recenzowana praca jest oryginalnym opracowaniem naukowym i pomimo wskazanych niedostatków i uchybień zasługuje na ocenę pozytywną. Analiza podstaw teoretycznych oraz przeprowadzone badania statystyczne i wywiady eksperckie dowodzą pogłębionej ogólnej wiedzy Autora w zakresie nauk społecznych, w dyscyplinie ekonomia i finanse, a także umiejętności prowadzenia samodzielnie badań naukowych. Recenzowana praca może być przydatna do dalszych badań - pogłębiających, systematyzujących i syntetyzujących walory poznawcze, metodyczne i aplikacyjne dotyczące podjętego problemu badawczego.

Podsumowując, stwierdzam, że recenzowana rozprawa spełnia warunki określone w ustawie Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r. (Dz.U. 2022 r., poz. 574, z późn. zm.) i wnioskuję o dopuszczenie mgr Karola Wałachowskiego do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

Edyta Szefranek-Stepaniuk